

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ט"ו
תשע"ג
חשוון 435

מי שברך לעולה לתורה

"בעבור שנדר..."

כל המבקר בבית כנסת בשבת בזמן קריאת התורה נחשף לקטעים הנאמרים בין עלייה אחת לשנייה, אבל אולי מחמת מהירות דקלומי הדברים מעטים הם המתפללים ששמים לב לתוכן המילים ולמשמעותן, פרט לגבאים האומרים אותן. קיימות נוסחות שונות וכן יש שינויים בין ימים שונים.

מי שברך אבותינו אברהם ויצחק ויעקב הוא יברך את (פלוני בן פלוני) בעבור שעלה לכבוד המקום, לכבוד התורה, ולכבוד השבת. בשכר זה הקדוש ברוך הוא ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל ונאמר אמן.

בתפילה זו מברכים את העולה בזכות עלייתו לתורה, שהוא גם לכבוד המקום והשבת (או חג), ומאחלים לו שהקב"ה ישמור עליו ויציל אותו מכל פגע. אחרי אמירת ה"מי שברך", יש קהילות שמוסיפות עוד "מי שברך" שבו העולה מברך למשל את אשתו, בנו, נכדיו, רב הקהילה, הגבאים, חיילי צה"ל ועוד. במסגרת זו נהוג בכמה קהילות שהעולה מכריז על תרומה שהוא נודר לבית הכנסת. לעומת זאת, יש קהילות שאינן מכריזות על סכומי כסף שהעולה תורם, אלא משתמשות במונח מעורפל "מתנה", כדי להימנע מעיסוק בנושא כספים בשבת. יש גם המוסיפים את המילים "בלי נדר" כדי שלא תהיה הבטחה זו נכללת בגדר נדרים, שהעונש עליהם הוא חמור, אלא בגדר מתנה מרצון. אין נדבה זו הכרח הלכתי.

לא כולם הסכימו להתפתחות המנהג הזה של "מי שברך" ובמיוחד על הכרזת סכומי כסף, בגלל קדושת השבת. מקור האיסור לדבר בשבת בענייני חול הוא בכתוב "וקראת לשבת עונג [...] וכיבדתו [...] ממצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיהו נח, יג), שאף דיבורי חול אסורים בשבת.

יש דיון מעניין בספר "אור זרוע" (ספר הלכתי שנכתב על יד ר' יצחק בן משה, במאה ה-13):

מה שנהג ששליח ציבור כשקורא בשבת בספר תורה ופעמים מברך את הקורא בתורה ואומר: "שברך אברהם יצחק ויעקב הוא יברך פלוני בן פלוני שייתן

נדר לכבוד התורה". היה מורי אבי זצ"ל תמיה על המנהג.

הוא מבסס את תהייתו בהסתמך על המשנה במסכת ביצה, (פרק ה, משנה ב) שדנה בדברים שחייבים עליהם משום שבות.

ואילו הן משום רשות (דברים שעשייתם רשות, אף שיש בהם קצת מצווה) [...] ואילו הן משום מצווה (דברים שאסורים משום שבות): לא מקדישין (להקדש), ולא מעריכין (ערך פלוני עלי ולתת דמי ערכו להקדש), ולא מחרימין (חרם להקדש). שלושה דברים אלה נאסרו על יד חכמינו משום שדומים למקח וממכר, כיוון שמוציא מרשותו לרשות הקדש.

אפשר להבין את מקור ההתנגדות למנהג של הכרזת סכומי כסף בקריאת מי שברך.

הסוגיה נדונה גם במסכת כתובות (ה ע"א) שדנה בשאלה מתי ניתן להתחתן, והאם ניתן להתחתן במוצאי שבת. "אלא במוצאי שבת אמאי לא? אמר רבי זירא: משום חשבונות". כלומר שאדם עלול במשך יום השבת לחשוב מה עליו להכין לסעודה, ונמצא עוסק בשבת בדברי חול. לעומת זאת שואלת הגמרא: "אמר ליה אביי: וחשבונות של מצווה מי אסירי? והא רב חסדא ורב המנונא דאמרי תרוייהו: חשבונות של מצווה מותר לחשבן בשבת". הגמרא מסכמת: "ואמר בי אליעזר: פוסקין צדקה לעניים בשבת".

לסיכום דברי האור זרוע, המנהג של אמירת מי שברך היה נהוג במאה ה-13. הייתה גם התנגדות הלכתית לאותו מנהג, אך המנהג התקבל בציבור והיכה שורשים. מן הראוי לציין שבישיבות, להבדיל מבתי הכנסת, אין נוהגים לקרוא את מי שברך ליחיד העולה לתורה, אלא מסתפקים במי שברך כללי הנאמר אחרי קריאת התורה וההפטרה (יעקובסון). גם בקהילות תימן נהגו לומר מי שברך כללי לכולם אחרי קריאת התורה. בכמה קהילות התרחב מנהג זה והתחילו להגיד מי שברך לכל אחד, אבל יש הדורשים לעצור התפתחות זאת, שיש בה מן הזילות.

יהודה לובין

מרכז ההתמחות לייעוץ חינוכי (פק"ם)

הטרם תדע כי אבדה מצרים!?

אומר שהם חוזרים אחרי כן למצרים. הדרישה של הקב"ה אכן לא ברורה ופרעה ועמו מפרשים זאת בשני אופנים:

1. אלוהי ישראל רוצה שהם ילכו אכן לזמן קצר ויחזרו למצרים.
 2. ייתכן שהבקשה ללכת ל"דרך שלושת ימים" היא "סיפור כיסוי" לכך שאלוהי ישראל רוצה להוציאם לגמרי ממצרים. האפשרות השנייה מקורה במחשבה שאולי אלוהי העברים לא כל-יכול, שאינו יכול להוציא את ישראל לבדו ולכן מביא "סיפור כיסוי".
- מתחילת הסיפור פרעה ועבדיו צידדו באפשרות השנייה, שהאלוהים המדובר הוא כנראה לא כל-יכול. אבל כעת, אחרי שבע מכות קשות ואזהרה על המכה השמינית, משהו בעבדי פרעה מתהפך. הם מתחילים לחשוב אולי אלוהי ישראל הוא אכן כל-יכול. אולי לא מדובר באלוהי ישראל בלבד אלא בריבון העולם כולו הבוחר בעם ישראל. הם עוברים לאפשרות הראשונה, שאולי רצונו הוא שבאמת ישראל ילכו במדבר רק "דרך שלושת ימים" ולא תהיה זו הליכת עולם.
- לכן מנסים לשכנע את פרעה שישלחם באמרו "עד מתי יהיה זה לנו למוקש". מדהים לראות עד כמה התפיסה האלוהית המונחת באדם היא נקודת הפתיחה ונקודת המבט לכל הסתכלות חייו והיא זו שגם בונה אצלו את ראייתו האמונית. העבדים נתנו לעצמם שתי אופציות להתבוננות במציאות שמצד האמת שתיהן לא היו נכונות, אבל הם הגיעו לכך רק בעקבות תפיסתם האלילית הקובעת, בין השאר, שאל הוא רק ריבון על כוח אחד, ושעל האדם לעשות את רצון האל שלו. אם לא יעשה כן, אבדה מצרים... והקב"ה מדבר אליהם בשפתם.
- עלינו ללמוד מפירושו זה של האור החיים עד כמה חשוב להעמיק ולברר את תפיסתנו את האלוהות שלא נגיע ח"ו לדרגת מצרים; שנתרחק מהגשמה וציורי נפש ונגיע לכך מתוך התבוננות אמיתית פנימה, אל המעבר שבתוכנו.

פרשת בא מסיימת את תיאור המכות ומהווה תפנית משמעותית בכל סיפור יציאת מצרים.

לאחר אזהרת משה על מכת הארבה עבדי פרעה אומרים, "עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את ה' אלוהיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים" (שמות י, ז).

מספר שאלות עולות מן הפסוק: למה הם מכנים את הישראלים "מוקש"? הם אומרים את שם ה' ומייחסים אותו לאלוהי ישראל. מעניין שלא כתוב "ויעבדו את אלוהיהם" כיהא לתפיסתם האלילית המצדדת בכך שלכל כוח יש את האל שלו. אולי משהו בתפיסת האלוהות אצלם השתנה? כמו כן, מה פירוש התמיהה "הטרם תדע כי אבדה מצרים"?

האור החיים מתייחס לקושיות אלו ומסביר שבפסוק זה העבדים מנסים לשכנע את פרעה לשחרר את בני ישראל בהנחה ששם בוודאי יחזרו למצרים לאחר שיסיימו במדבר את חגם. אך כשמשה אומר "בנערינו ובזקנינו נלך" פרעה מרגיש עורמה וחושש שלא יחזרו. לפיכך מגרשם מיד מעל פניו.

את המילים "הטרם תדע כי אבדה מצרים" מסבירים רוב הפרשנים שהעבדים מנסים להסב את תשומת לב פרעה לכך שמצרים אובדת משום שהוא אינו משלחם.

האור החיים מסביר עוד שיש כאן בלבול עמוק יותר של עבדי פרעה. הוא מנסה להשיב על קושיה כללית יותר: אם העם זועק לפרעה שמצרים הולכת להיאבד כולה, מדוע הוא ממשיך לסרב לשלחם? האם העקשנות מול בני ישראל העבדים חשובה יותר מכל הממלכה? זה נשמע ממש אבסורדי... או במילותיו של האור החיים: "ומן הסתם לא יאמן כי כל כך טיפש היה והגם כי הקשה ה' את רוחו, עם כל זה, צריך שתהיה לו איזה סברא שבה יתלה טפשותו".

זאת ועוד, כאן מדובר על הליכה קצרה "דרך שלושת ימים" ולא על הליכת עולם.

עונה האור החיים, שהבקשה של משה מפרעה, בשליחות הקב"ה, לשלח את העם כדי שיחוגו לו במדבר, היא זו שבלבלה את פרעה ועמו. הם הבינו שאם בני ישראל ילכו לחוג במדבר זה

הודיה זייטון
סטודנטית בהתמחויות ללימודי ארץ ישראל
(לחינוך חברתי קהילתי (פק"ם))

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

פרקים מתולדות חייו

קשריו עם הרב יעקב משה חרל"פ

ברוריה מכמן

הרב חרל"פ שהה ביפו לצורכי ריפוי ושם התוודע אל הראי"ה קוק שהגיע זה מכבר [...] התחברותו למרן ראי"ה יצרה את הקשר אל בנו הרצי"ה, קשר שהיתה בו חיבה רבה והערכה הדדית, אף שהרב חרל"פ היה מבוגר מהרצי"ה בכעשר שנים. התכתבות רבה היתה בין הרצי"ה לרב חרל"פ. הפתיחה של המכתבים מעידה על ההערכה הגדולה ביניהם. הרצי"ה פונה אליו בין היתר: "כבוד מר ידד נפשי הנאמן המופלא המרומם", ואילו הרב חרל"פ במכתביו כותב: "רעי, מחמדי וצמיד רוחי החביב עלי כבבת עיני".

באחד המכתבים כותב הרצי"ה שלדעתו הרב חרל"פ הגדיש את הסאה בביטויי ההערכה אליו. אף הוא הרבה בשבח והערכה לרב חרל"פ ופעם אמר: "אצל הרב יעקב משה [חרל"פ] אפשר לראות ממש כיצד הוא מקיים בפועל את לימודו-הוראתו של רבי עקיבא".

הרצי"ה העיר לרב חרל"פ על מאמריו, ותיקן במקומות מסוימים את סגנונו. על-פי בקשת הרב חרל"פ סגן הרצי"ה את ספרו "צבי לצדיק", בו כתב על אישיותו ודרכו של רבו הגדול הרב צבי מיכל שפירא. הרצי"ה היה אז בן 16 בלבד.

הרב צבי יהודה הוסמך להוראה על-ידי הרב חרל"פ. כתב הסמיכה מלא בתיאורים מפליגים ובהערכה מרוממת [...] כה מרשימה הסמיכה המיוחדת וביטוייה המגוונים, המעידים על אישיותו וגדולתו של הרצי"ה.

הסמיכה ניתנה בשנת תרפ"ה, בהיות הרצי"ה בן שלושים וארבע:

"[...] הרב המאור הגדול לממשלת התלמודים, פרי קודש הילולים, חכם חרשים ונבון לחשים, צדיק מושל ביראת אלקים, גפן אדרת לגאון ולתפארת, מו"ה צבי יהודא הכהן שליט"א.

עוד בילדותו ניכרים היו בו הפלאות כשרונותיו [...], ועתה עלה ונתעלה ויהי לאדם גדול אשר כמותו ירבו בישראל, מלא-דבר בחריפות ובבקיאות בהלכה ובאגדה, בכל מקצועות התורה [...] והנני אומר לו "יורה יורה ידן ידן, ועליו יש לסמוך כאחד המורים הגדולים שבישראל.

אשרי תהיה העדה אשר תזכה לבחור בו ולשים אותו אלוף לראשה, רב ומורה ודאין (דיין) בתוכה. ידוע תדע כי זכתה לגבר בגוברין מיחידי הסגולה שבישראל, והאילן הגדול הלזה יהיה נטוע לרבים אשר ישתו בצמא את דבריו, לקבל הוראותיו בקדושה, כיד ד' הטובה עליו [...]"

מתוך: הילה וולברשטיין, **משמיע ישועה**, מרכז שפירא, תש"ע, עמ' 14-15